

25 ÉVE SZABADON EGYHÁZTÖRTÉNETI KONFERENCIA

A GÖRÖGKATOLIKUS EGYHÁZ
LEGALIZÁCIÓJÁNAK 25. ÉVFORDULÓJÁN

II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA

BEREGSZÁSZ

2014. NOVEMBER 27.

25 ÉVE SZABADON

*„Jogom van életet élni. Jogom van szeretni feleségemet, férjemet,
családomat, vallásomat, nemzetemet... De e jog felelősségtudattal
és kötelességeink lelkiismeretes teljesítésével kell, hogy járjon.”*

II. János Pál pápa, Máriapócs, 1991

25 ÉVE SZABADON

EGYHÁZTÖRTÉNETI KONFERENCIA

A MUNKÁCSI GÖRÖGKATOLIKUS EGYHÁZMEGYE
LEGALIZÁCIÓJÁNAK 25. ÉVFORDULÓJÁN

Program

Megnyitó:

Dr. Orosz Ildikó, elnök

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Demkó Ferenc, esperes

Beregszászi Magyar Esperesi Kerület

1. szekció

10.00 — Dr. Kránitz Mihály (tanszékvezető, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar, Budapest): *Ideológiák és az egyház a XX. században*

10.20 — Dr. Végshéő Tamás (rektor, Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza): *Magyar görögkatolikusság a 20. Században. — A világháborúk és a békeszerződések hatása a görögkatolikus egyház életére*

10.40 — Dr. Balogh Margit (igazgató, Magyar Tudományos Akadémia - Történettudományi Intézet, Budapest): *„...legyen a maguk védőangyala” — Az 1917–1945 közötti szovjet-orosz egyházpolitika és hivatalai – minta a népi demokráciák gyakorlatához*

11.00 — Dr. Janka György (tanszékvezető, Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza): *Kárpát-medencei egyházüldözések a 20. Században*

11.20 — Dr. Klestenitz Tibor (tudományos munkatárs, Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézet, Budapest): *A határon túli magyar egyházakról való híradások a második világháború utáni anyaországi sajtóban*

11. 40. Diskurzus

11. 50. Kávészünet

2. szekció

12.00 — Marosi István (főiskolai lelkész, Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye, Nagybégány): *A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye 1947-es adatközlése — Murányi Miklós püspöki irodaigazgató kiadatlan sematizmusának bemutatása*

12.20 — Dr. Brenzovics László (történész, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász): *A görög katolikus egyház társadalmi szerepe Kárpátalján, 1919-1947*

12.40 — Orosz György (teológiai tanár, Boldog Romzsa Tódor Teológiai Akadémia, Ungvár): *A kárpátaljai görögkatolikus egyház rombolásának folyamata a sztálini ideológia tükrében*

13.00 — Bendász Dániel (egyháztörténész, Boldog Romzsa Tódor Teológiai Akadémia, Ungvár): *A „földalatti egyház” élete és működése*

13.20 — Szabó Konstantin (prefektus, Boldog Romzsa Tódor Teológiai Akadémia, Ungvár): *A kárpátaljai magyar görögkatolikus közösségek újjáéledése*

13.40 — Dr. Terdik Szilveszter (művészettörténész, muzeológus, Görögkatolikus Örökség Kutatócsoport, Nyíregyháza): *Művészettörténeti kutatások a Munkácsi Egyházmegye Levéltárában a Salánki Görögkatolikus Templom ikonosztáziójának alapján*

14. 00. Zárszó

— **Dr. Csatáry György**, tanszékvezető, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

— **Dr. Orosz Atanáz**, püspök, Miskolci Apostoli Kormányzóság

14. 30. A II. Rákóczi ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (Beregszász) és Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola (Nyíregyháza) közötti együttműködési megállapodás aláírása

15. 00. Kiállítás megnyitó

Fogadás

Dr. Kránitz Mihály

tanszékvezető

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Hittudományi Kar, Budapest

*Ideológiák és az egyház
a XX. században*

Jegyzet:

A II. világháború (1939–1945) sajnálatos eseményei megszakították az egyház harmonikus fejlődését, és a háborút követő közép-kelet európai szovjet kommunista megszállás napjainkig ható törést eredményezett az egyes népeken belül és természetesen az egyházban is.

Az Oroszországban, a későbbi Szovjetunióban hatalomra jutott kommunisták hit- és egyházellenessége üldözte az egyház vezetőit és természetesen a vallásukat gyakorló híveket. A hidegháború által Európa két részre szakadt, nyugati és keleti félre, ez pedig az egységes földrész fejlődésében jelentett hátrányt, mert nagyon lecsökkent a kapcsolattartás lehetősége a nyugati világgal.

Totális elnyomás érvényesült a vallás és a kultúra minden szintjén. A szerzetesközösségek működését betiltották, mutatóba hagytak meg néhányat, és azokat, akik ellenálltak, letartóztatták és börtönbe vetették. A hitoktatást megszüntették az állami iskolákban, bár az alkotmány biztosította a vallásszabadságot.

Az egyház megmaradt vezetői kényszeredetten a megállapodást választották. A Vatikán a keleti politikát (Ost-Politik) gyakorolta, mely többek között tárgyalásos megegyezésben nyilvánult meg, beleértve a püspökök kinevezését. Ezalatt vértanúk sokasága adta életét a hitéért és vállalta a börtönt.

A múlt sajnálatos egyháztörténete az elmúlt évtizedekben tárult fel, mely lehetőséget ad a megismerésre, az elemzésre és az objektív bírálatra is. Kevés lenne azonban rámutatni a bűnösökre, ha nem menne végbe a szív megtérése és a krisztusi szellemben való megbocsátás, mely mindig is a mindenkori egyház sajátja.

Dr. Végshéó Tamás

rektor

Szent Atanáz Görögkatolikus

Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza

*Magyar görögkatolikuság a 20.
Században. — A világháborúk
és a békeszerződések hatása a
görögkatolikus egyház életére*

Jegyzet:

A Hajdúdorogi Egyházmegye 1912-ben történt megalapítása mind kánonjogi, mind pedig közjogi szempontból intézményes kereteket teremtett a magyar nyelvű és identitású görögkatolikus közösségek számára. A trianoni békeszerződés után ezek az intézményes keretek új értelmet nyertek, mivel az a Hajdúdorogi Egyházmegye – mely 1912-1920 között Magyarország görögkatolikus egyházmegyéinek egyike volt – 1920-ban az egyetlen magyarországi görögkatolikus egyházkormányzati egység lett. A Hajdúdorogi Egyházmegye és az 1924-ben létrehozott Miskolci Apostoli Exarchátus de facto a „Magyar Görögkatolikus Egyházat” alkotó egyházkormányzati egységként működött, még ha a „Magyar Görögkatolikus Egyház” közjogi értelemben mind a mai napig, kánonjogi értelemben pedig a legújabb időkig nem létezik, illetve nem létezett.

Előadásomban a Magyar Görögkatolikus Egyház kialakulásának fontosabb állomásait szeretném bemutatni, valamint kísérletet teszek a témához kapcsolódó legfontosabb, többnyire még megválaszolatásra váró kérdések megfogalmazására.

Dr. Balogh Margit

igazgató

Magyar Tudományos Akadémia

Történettudományi Intézet, Budapest

*„...legyen a maguk védőangyala” —
Az 1917–1945 közötti szovjet-orosz
egyházpolitika és hivatalai – minta a
népi demokráciák gyakorlatához*

Jegyzet:

A II. világháborút követően Kelet-Közép-Európában szovjet mintára – és kisebb-nagyobb segédlettel – megvalósult politikai berendezkedések törvény és/vagy alkotmány szintjén néhány éven belül deklarálták a lelkiismereti- és vallásszabadságot, majd kimondták az egyház és az állam szétválasztását. Az állami egyházpolitika végrehajtására és az egyházak ellenőrzésére jogosult hivatalok létrehozása mindenütt megtörtént. Az előadás arra tesz kísérletet, hogy felvázolja az 1917 és 1945 közötti szovjet egyházi intézkedéseket, amelyek magukkal hozták a kétféle szovjet egyházügyi hivatal létrehozását. A totális likvidálás jegyében művelt egyházpolitika 1943-ban, a második világháborúval összefüggésben vált át egy pragmatista gyakorlatra. Intézménye a Szovjetunió Minisztertanácsa (korabeli nevén: Népbiztosok Tanácsa) mellett működő Orosz Ortodox Egyházügyi Tanács lett. 1944. május 29-én az oroszországi nem ortodox egyházak – a törvény sorrendjét követve: a muzulmán, a zsidó, a buddhista, az örmény-gregorián, a görögkatolikus, a (latin szertartású) katolikus és az evangélikus egyházak, valamint a szekták – felügyeletére, 1944. július 1-jei hatállyal létrehozták a Vallásügyi Tanácsot, ugyancsak a Népbiztosok Tanácsához rendelve. A két intézmény szerepe idővel egyre fontosabb lett, végül a legaprólékosabb részletekig ők irányították az egyházakat, javaslatukra történtek a kinevezések; kiküldött tisztviselőik ellenőrizték a püspököket, metropolitákat, sőt magát a pátriárkát is. Épp úgy, ahogy majd a népi demokratikus országokban a „bajszos püspökök” is tették.

Dr. Janka György

tanszékvezető

Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi

Főiskola, Nyíregyháza

*Kárpát-medencei
egyházüldözések
a 20. Században*

Jegyzet:

Dr. Klestenitz Tibor
tudományos munkatárs
Magyar Tudományos Akadémia
Történettudományi Intézet, Budapest

*A határon túli magyar egyházakról
való híradások a második világhá-
ború utáni anyaországi sajtóban*

Jegyzet:

A második világháborút 1945 januárjában lezáró fegyverszünet a magyarországi sajtó helyzetében is alapvető változásokat eredményezett, hiszen a lapok engedélyezési kényszere jelentősen szűkítette a nyilvánosság pluralizmusát. Míg a világháború előtt mintegy 180 katolikus sajtótermék létezett, 1945 után mindössze néhány lap megjelenését engedélyezték. Az egyház fő orgánuma, az Új Ember című hetilap pedig állandó politikai nyomás alatt tevékenykedett.

Az előadás azt szeretné számba venni, hogy az adott körülmények között a magyarországi nyilvánosság milyen mennyiségű és minőségű információhoz juthatott hozzá a határon túli egyházi közösségek életéről. Elsősorban a hivatalos információs csatornákra, így a Magyar Távirati Iroda híreire, valamint a katolikus sajtóra koncentrálok, és bemutatja, hogy a határon túli magyar katolikus egyház életéről milyen képet igyekeztek kialakítani. A vizsgálat főként a görög katolikus közösségekre, illetve a korban Kárpátukrajnának nevezett területre összpontosít.

1945–1946-ban, a koalíciós kormányzás első éveiben még az állami híresatornákon is viszonylag objektív tudósítások születtek, a kommunista hatalomátvétel folyamatának felgyorsulásával azonban egyre sablonosabb, majd kifejezetten propagandisztikus szándékokat rejtő „híradásokkal” találkozhatunk. Ezért aztán nem meglepő a magyar egyházi hierarchia törekvése arra, hogy alternatív információs csatornák kiépítésével jusson hiteles értesülésekhez a határon túl történekről.

Marosi István
főiskolai lelkész
Munkácsi Görögkatolikus
Egyházmegye, Nagybecsény

*A Munkácsi Görögkatolikus Egy-
házmegye 1945-ös adatközlése
— Murányi Miklós püspöki irodaigazgató
kiadatlan sematizmusának bemutatása*

Jegyzet:

Az egyház az újkortól kezdve saját név- és címtárat készített, amely az önközlés része volt. Ezen sematizmusok fontos kor- és kultúrtörténeti dokumentumok is egyben. A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye történetében eddig negyven sematizmus és egyházi összeírás ismert, amelyet egy nemrég előkerült darabbal egészíthetünk ki: a Bendász-hagyatékban található a Murányi Miklós irodaigazgató által 1945-ben készített és 1947-ben kiegészített összeírás. A sematizmus adatrendszere ugyan szegényesebb, mint az előzőek, mégis fontos információkat közöl a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyéről az üldöztetések kezdeti időszakából, s bizonyítja a görögkatolikus egyház kiterjedt működését Kárpátalján.

Előadásunkban arra törekszünk, hogy bemutassuk ezt az összeírást, s kísérletet teszünk arra, hogy összevessük a benne található tényeket egyházunk jelenlegi adataival.

Dr Brenzovics László

történész

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar

Főiskola, Beregszász

*A görög katolikus egyház
társadalmi szerepe Kárpátalján,
1919-1947*

Jegyzet:

A görögkatolikus egyház meghatározó társadalmi szerepet töltött be Kárpátalján. A helyi lakosság többségét kitevő ruszinságnak nem volt saját nemessége, polgársága, értelmisége, emiatt ezeket a szerepeket a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye püspökei és papjai töltötték be.

A görögkatolikus egyházat a cseh uralom kezdetén üldözték – elsősorban a papság magyarbarátsága miatt. A cseh hatalom igyekezett megszakítani az egyházmegye Magyarországgal való kapcsolatait, kiutasította az országból Papp Antal püspököt.

Az impériumváltás idején a helyi ruszinság szinte kizárólag görögkatolikus volt, a cseh érásban viszont a lakosság tömegesen lépett át a pravoszláviába a hatóságok támogatásával, az „oszd meg és uralkodj” elv alapján. Később a görögkatolikus egyház helyzete stabilizálódott: megtartotta intézményeit és befolyását, azonban monopóliuma egyházi téren a ruszinság körében megszűnt.

A görögkatolikus egyház képviselői igen jelentős szerepet játszottak Kárpátalja visszacsatolásában, a létrejövő magyar közigazgatásban. Magyarország a visszacsatolt Kárpátalján a görögkatolikus egyházat kívánta támogatni. A viszony azonban korántsem volt felhőtlen, hiszen a görögkatolikus egyház papjai nem képeztek egységeset a nyelvi-politikai orientációt illetően, volt közöttük magyarbarát rutén, nagyorosz és ukrán orientáció párti is.

Az ukrán orientáció hívei különösen erősek voltak a bazilita szerzetesek körében, ami súlyos konfliktusokat okozott.

A szovjet csapatok térségbe történő bevonulása új helyzetet eredményezett, melyet Róma Romzsa Tódor püspökké történő felszentelésével kívánt kezelni. A Szovjetunió azonban, Galíciához hasonlóan fel akarta számolni a görögkatolikus egyházat, s ezt erőszakkal véghez is vitte.

Orosz György

teológiai tanár

Boldog Romzsa Tódor Teológiai

Akadémia, Ungvár

*A kárpátaljai görögkatolikus egyház
rombolásának folyamata a sztálini
ideológia tükrében*

Jegyzet:

A XX. század kezdetén a görögkatolikus egyház életében számos történelmi folyamat zajlott. A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye szerepe a társadalomban elmélyült volt, s ez bonyolult kihívást jelentett a kommunista rendszer számára.

A görögkatolikus egyház fontos szerepet töltött be a társadalom-politikai és lelki életben, mivel a híveik száma az legmagasabb volt a térségben. A helyi politikai elit hiányát a görögkatolikus papság pótolta, amely a második világháború előtti évek fő mozgatóereje volt.

Figyelembe véve a görögkatolikus egyház működését Kárpátalján, várható volt, hogy az ország vezetői fellépnek ellene, s utat nyitnak a marxizmus és leninizmus ideológiájának. A kárpátaljai pravoszláv egyház közrejátszott az ország vezetőivel, s együtt törekedtek a kárpátaljai görögkatolikus megújítására.

Bendász Dániel
egyháztörténész
Boldog Romzsa Tódor Teológiai
Akadémia, Ungvár

A „földalatti egyház” élete és működése

Előadásunk kulcsszavai: Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye, illegalitás-ban tevékenykedő püspökök, papok és teológiai tanárok, Papi Szeminárium, oktatási épületek, az illegalitás.

A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye az 1945-ben elkezdődött üldözés ellenére, s az illegalitásba kényszerítve is igyekezett fennmaradni. Ekkor teremtdődött meg „földalatti egyház” fogalma, amelyben – ahogy utóbb kiderült – a teljes hierarchiát és annak minden téren megnyilvánuló rendszerét igyekezett fenntartani az egyház. A Gulág légereit megjárt papok, illetve a működésüktől megfosztott lelkészek alkották a „földalatti egyházat”. Külön kategória volt az azokkal való kapcsolattartás, akik szerettek volna visszatérni a pravoszláv egyház kötelékéből.

Előadásunk második részében a görögkatolikus egyház illegalításban kifejtett papképzéséről is szót kívánunk ejteni.

Jegyzet:

Szabó Konstantin
prefektus
Boldog Romzsa Tódor Teológiai
Akadémia, Ungvár

A kárpátaljai magyar görögkatolikus közösségek újjáéledése

Az 1980-as évek végén a Szovjetunió kül- és belpolitikájában változások zajlanak, melynek következtében leomlik a berlini fal, megkezdődik a szovjet csapatok kivonulása az általuk felügyelt területekről, megkötik a varsói szerződést és megszűnik a KGST.

Ezzel egy időben a negyvenéves üldöztetés után a görögkatolikusok is hallatják a hangjukat. Kiderül, hogy az egyház az illegalításban is tovább élt és működött: az elítéltetésből hazatért papok tartották fenn a földalatti egyházat. Emellett az „aláírt” papok közül is többen visszatértek a görögkatolikus egyház kötelékébe, s elindult az illegális papképzés is.

A KGB például szinte biztosan tudott az egyház illegális működéséről. Szinte minden faluban találunk olyan házaspárokat, megkeresztelt gyermekeket, akiket görögkatolikus pap részesített a szentségekben. Még azok között is, akik látszólag a pravoszláv templomba jártak. Minden illegalításba lévő papnak volt egy bizonyos működési területe. Még az államot működtető hivatalnokok is igényelték ezt a papi tevékenységet. Mindezek az események bizonyítják, hogy működött az egyházmegye. Templomok, hivatalos engedély és regisztráció nélkül. Aztán a gorbacsovi peresztrojka kezdetével a görögkatolikus egyház is kijött a zárt ajtók mögül.

1989 decemberében Mihail Gorbacsov Rómában volt, ahol találkozott II. János Pál pápával. Innen indul a kárpátaljai görögkatolikusok újjáéledésének története, melyet szeretnék bemutatni előadásomban.

Jegyzet:

Dr. Terdik Szilveszter
művészettörténész, muzeológus
Görögkatolikus Örökség Kutatócsoport
Nyíregyháza

Művészettörténeti kutatások a Munkácsi Egyházmegye Levéltárában a Salánki Görögkatolikus Templom ikonosztáziójának alapján

A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye levéltárát államosították, majd a szovjet levéltárrendezés elveinek megfelelően nagyrészt átrendezték, s ennek következtében sok, eredetileg összetartozó iratanyag véglegesen szétszóródott – mára gyakran rekonstruálhatatlan módon. Az utóbbi években végzett kutatások során mégis számos olyan irat került elő, amelyek segítségével részletesen meg lehetett ismerni például a máriapócsi kegytemplom építésének, illetve berendezésének történetét. Ugyancsak elég alaposan sikerült föltárni az ungvári jezsuita templom székesegyházzá alakításának több mozzanatát is. Sok izgalmas anyag került elő az egyes egyházközösségek történetéhez. Most esettanulmányként mutatom be azt a forráscsoportot, amelynek segítségével a Nagykarolyban alkotó festő, Szécsényi József munkásságához sikerült konkrét műveket kapcsolni. A levéltári adatokból ugyanis kiderült, hogy Kárpátalja területén még ma is léteznek művei, noha eddig még egyetlen, biztosan hozzá köthető alkotást sem ismertünk.

Jegyzet:

25 ÉVE SZABADON EGYHÁZTÖRTÉNETI KONFERENCIA

A MUNKÁCSI GÖRÖGKATOLIKUS EGYHÁZMEGYE
LEGALIZÁCIÓJÁNAK 25. ÉVFORDULÓJÁN

II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA
BEREGSZASZ
OLYASÓTEREM

